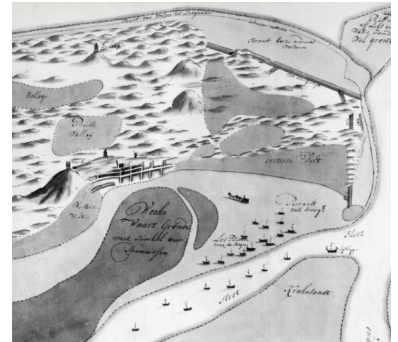
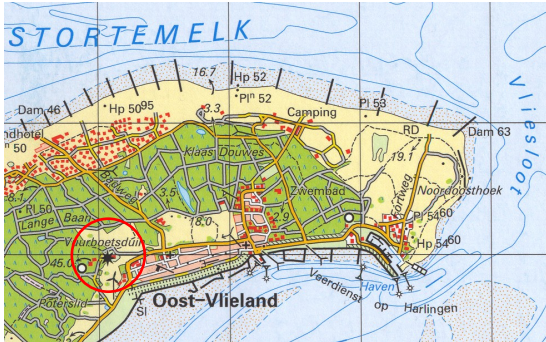


De vuurtoren van Vlieland

Vuurduin (Vuurboetsduin)

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), april 2021



Oost-Vlieland in 1573. Ten noorden van het dorp staan de vuurbaak, de Duin-kaap en een molen.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Vuurtoren / voormalig verkenningsschijf, nu geleidelicht

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1878

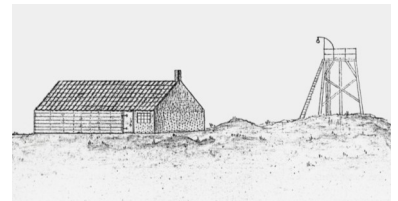
- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

De oudst bekende verwijzing naar een vuur op Vlieland dateert van 1462 maar mogelijk werden er al eerder vuren gestookt. De verschijningsvorm van de diverse vuren op Vlieland is niet precies bekend. Een tekening uit de periode 1817-1836 maakt duidelijk hoe de vuurbaak er in de negentiende eeuw uitzag: Een vierkant platform van 4 bij 4 meter, op vier hoge palen. Midden onder het platform staat een vijfde paal. Deze ondersteunde en gemetselde vuurkorf die op de houten vloer stond. Op het platform is een houten balustrade bevestigd met in een van de hoeken een gebogen hijsinstallatie. Daarmee kon de brandstof voor het vuur omhoog worden gehesen. Een ladder gaf toegang tot het platform. Naast de vuurbaak staat een kolenloods. In die tijd vormden kolen dus de brandstof voor het vuur. Uit diverse geschriften weten we dat ook in de achttiende eeuw kolen werden gestookt. Vermoedelijk gebeurde dit ook al eerder. Bij brief van 30 april 1835 berichtte de inspecteur-generaal van het Loodswezen, schout-bij-nacht A.C. Twent, de minister van Marine dat het kolenvuur op Vlieland een kostbare zaak werd, omdat de kolen uit het buitenland moesten komen. Hij stelde daarom voor een 'lamplicht van de vierde klasse' te maken volgens het systeem van Fresnel, en dat op de bestaande houten stelling van de vuurbaak te plaatsen. Dat zou een grote bezuiniging opleveren. Tijdens een bezoek aan Vlieland in juli van dat jaar constateerde Twent echter dat de houten opstand zodanig verrot was dat het de kosten niet waard was om daarop een lamplicht te plaatsen. Hij adviseerde om een nieuwe, kleine gemetselde opstand te bouwen omdat die duurzamer zou zijn.

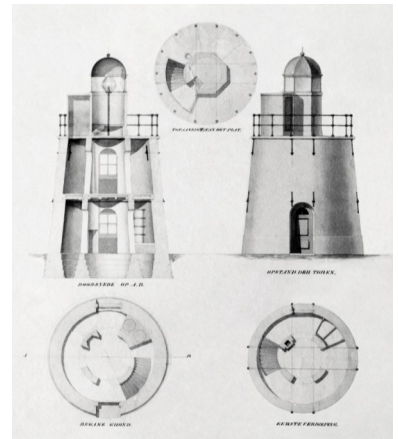
De Inspecteur der Maritieme Gebouwen van het Loodswezen, Jacob Valk, maakte het ontwerp voor de nieuwe stenen vuurtoren. De aanbesteding van de bouw vond plaats op 15 februari 1836. Aannemer A. Koper te Amsterdam was de laagste inschrijver. De toren verrees enkele meters ten zuidwesten van de oude vuurbaak op het 'Vuurduin', later 'Vuurboetsduin' genoemd. Het licht werd op 15 november 1836 voor het eerst ontstoken.

In 1891 werd de toren verhoogd door er een verdieping bovenop te bouwen. Hierin werden ronde ramen aangebracht, waardoor de lichtwachters bij slecht weer van binnenuit uitkijk konden houden.

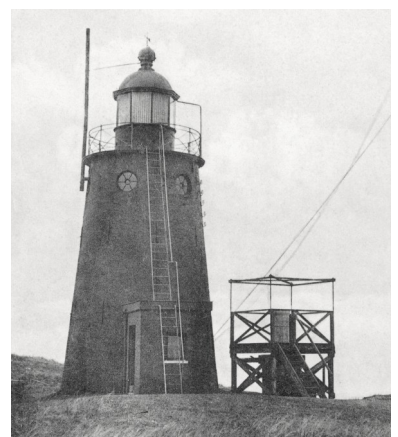
In 1909 werd besloten om de stenen vuurtoren te vervangen door een hoger en krachtiger kustlicht. Op dat moment was het in IJmuiden juist nodig om de gietijzeren bui-



De vuurbaak en de kolenloods aan het begin van de negentiende eeuw.



Tekening van de stenen vuurtoren van Jacob Valk, uit 1837.



De in 1891 verhoogde stenen vuurtoren in 1905. Naast de toren staat een houten stallage waarop driehoeksmetingen werden gedaan.

tentoren om nautische redenen te verlagen. Dat bood een uitgelezen kans om het te verwijderen bovendeel van de buitentoren op Vlieland als aparte vuurtoren dienst te laten doen. Dit bovendeel, bestaande uit drie verdiepingen, de lantaarnkuip en de lantaarn, had een hoogte van 18,8 meter, ruim hoger dan de 11,6 meter van de stenen vuurtoren.

De buitentoren van IJmuiden is het lage licht van een lichtenlijn van twee vuurtorens voor het invaren van het Noordzeekanaal, die op 19 februari 1879 voor het eerst werd ontstoken. Quirinus Harder, bouwkundige bij het Loodswezen, maakte in 1877 het ontwerp voor de beide gietijzeren torens. De bouw ervan werd opgedragen aan ijzergieterij D.A. Schretlen & Comp. te Leiden.

Op Vlieland kreeg de plaatselijke aannemer Douwe Sieben begin 1909 opdracht voor het afbreken van de stenen vuurtoren, het bouwen van een tijdelijke houten opstand met lichthuis en een kustwachthuisje, het geschikt maken van de fundering van de oude toren voor de nieuwe gietijzeren toren en het maken van een fundering voor een nieuw te bouwen lichtopstand bij het Strandduin, ter vervanging van het bestaande geleidelicht. Op 22 maart 1909 werd aan ijzergieterij Penn & Bauduin uit Dordrecht de opdracht gegund voor het demonteren van het bovendeel van de buitentoren in IJmuiden, het maken van een nieuw lichthuis voor de buitentoren, het opnieuw opbouwen van de gietijzeren toren op het Vuurboetsduin en het maken en plaatsen van een nieuwe ijzeren opstand op het Strandduin, met daarop het oude lichthuis van de stenen toren.

De toren op het Vuurboetsduin werd voorzien van de oorspronkelijke optiek van de buitentoren van IJmuiden. Op 1 oktober 1909 werd het licht voor het eerst ontstoken. De ramen van de nieuwe toren boden onvoldoende zicht op de omgeving. De vuurtorenwachters konden alleen vanaf de omloop uitkijk houden, wat onder slechte weersomstandigheden geen pretje was. Daarom werd in 1912 aan Penn & Bauduin opdracht gegeven om een ijzeren uitkijklokaaltje te bouwen vlak onder de lantaarn, met voldoende uitzicht naar het noorden en noordoosten. De omloop werd vergroot en om het huisje heen getrokken. Omdat het lokaaltje als het ware tegen de wand van de toren aangeplakt zat, werd het in de volksmond 'het zwaluwnestje' genoemd.

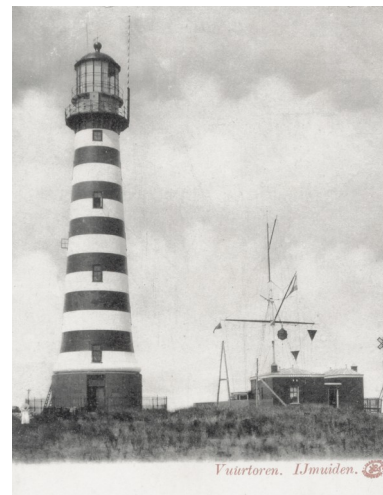
Het uitkijklokaaltje bleek geen ideale oplossing. Het was erg klein en door de sterke temperatuurgeleiding van ijzer 's winters onaangenaam koud en 's zomers bloedheet. Daarom werd aan de firma Anema en Westerhuis te Harlingen in 1929 opdracht gegeven voor het bouwen van een veel groter houten uitkijklokaal op hoge poten, naast de vuurtoren. De vuurtorenwachters hadden vanuit de kuip van de vuurtoren via een smalle gang toegang tot het lokaal.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er ongeveer zevenhonderdvijftig Duitsers gelegerd op Vlieland. Ze bemanden de vele stellingen op het eiland, waaronder de 'Luftwaffepost Eisvogel' bij de vuurtoren. De toren werd tijdens de oorlog voorzien van een geschilderd camouflagepatroon. Vanaf 1941 gebruikten de Duitsers de vuurtoren als uitkijkpost.

Op 2 juni 1944 werd de toren door een Engels vliegtuig beschoten. De lichtinstallatie werd zwaar beschadigd en de toren en uitkijkpost werden doorzeefd met kogels. Tien dagen na de beschieting kwamen opzichter Willem Stobbe en stoker Cornelis van Rees, beide van het kustlicht Brandaris, op last van de Duitse ingenieur der verlichting naar Vlieland. Ze demonteerden de optiek en lampenwisselaar en borgen die op in een kast onderin de toren.

Pas in september 1944 werden er reparaties verricht aan de toren. De lokale smid Johannes Sieben kreeg opdracht van de bezetter om de kogelgaten in de koepel en de toren te dichten. Dat gebeurde met kunst- en vliegwerk. Op de gaten in de koepel werden met een gasbrander stukken koper gesoldeerd. De gaten in de gietijzeren segmenten van de toren werden met loodwol dichtgeslagen. De kapotgeschoten gietijzeren leuning van de trapgaten op de eerste en tweede verdieping werden vervangen door leuning van 'duims pijp' (stalen buizen). Dat is nu nog steeds goed te zien.

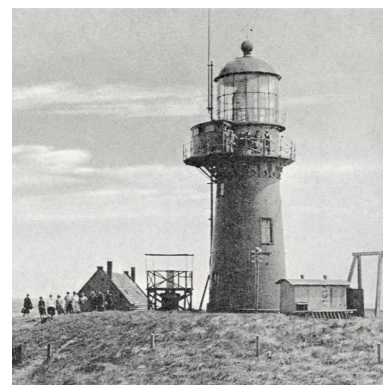
Op 11 september zette opzichter Stobbe de lichtinstallatie weer op zijn plek. Het licht kon weer branden maar de glasschade aan de optiek werd pas na de oorlog hersteld. De kapotgeschoten ruiten van de lantaarn werden tijdelijk gedicht met metalen platen.



De buitentoren van IJmuiden omstreeks 1904.



De gietijzeren vuurtoren op het Vuurboetsduin in 1910.



De vuurtoren in 1912, met een uitkijklokaaltje dat tegen de omloop is aangebouwd (het 'zwaluwnestje').



Lichtwachter Klaas Roos kijkt door de kapotgeschoten optiek.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

Quirinus Harder (1801-1880), geboren in Rotterdam, begon op twaalfjarige leeftijd als sjouwer bij de Rijkswerf in Vlissingen. Binnen tien jaar klom Harder op tot klerk en in 1836 was hij tekenaar eerste klasse. Bij de Rijkswerf viel Harder op door zijn vaardigheid met ijzer in zijn scheepsonwerpen. Hij had het beroep in de praktijk geleerd. Een opleiding tot bouwkundig ingenieur heeft hij nooit gehad. In 1854 werd Harder benoemd tot bouwkundige bij de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen en verhuisde hij met zijn gezin naar Den Haag. Hij was de opvolger van Leendert Valk, een andere vuurtorenontwerper van naam. De buitentoren van IJmuiden behoort tot de vele creaties van Harder bij het Loodswezen. In totaal ontwierp hij zesentwintig vuurtorens, waarvan tien voor de Nederlandse kust en zestien voor Nederlands-Indië. Bovendien construeerde hij tientallen kleinere lichtopstanden en een aantal zeekapen. Na een productief werkzaam leven overleed Harder in oktober 1880. Zijn naaste medewerker, de bouwkundige A.C. van Loo, had inmiddels zijn werk overgenomen.

IJzer-, Koper- en Metaalgieterij De Nijverheid in Leiden ontwikkelde zich uit een kleine ijzergieterij en smederij, opgericht in 1834 door de smidszoon Dominicus Antonius Schretlen. In 1856 verplaatste Schretlen zijn bedrijf uit de binnenstad naar de vestwal, waar een aantal houten loodsen, een stenen kantoor, een machinegebouw en een kraan en loskade werden opgericht. In 1871 werd de toenmalige eenmanszaak omgezet in een vennootschap onder de naam D.A. Schretlen & Comp., vaak met toevoeging van de naam 'De Nijverheid'. Tot de vele herkenbare en vaak nog bestaande gietijzeren producten die Schretlen maakte behoorden bruggen, bovenassen voor molens, stations- en perronkappen en straatmeubilair. Als machinebouwer en aannemer was Schretlen onder meer betrokken bij de bouw en soms ook de exploitatie van gasfabrieken. Ook leverde het bedrijf onderdelen voor stoomschepen en complete spoorwegrijtuigen. Schretlen heeft ook enkele gietijzeren kapen vervaardigd, waaronder de Groninger Kaap op Rottumeroog in 1864.

De twee torens van IJmuiden zijn de enige vuurtorens die Schretlen heeft gebouwd. Het bedrijf heeft zich aardig op de klus verkeken. Het is Schretlen weliswaar gelukt om de torens keurig op tijd, begin december 1878, op te leveren maar de aanneemsom bleek uiteindelijk veel te laag. Mede hierdoor kwam het bedrijf in financiële moeilijkheden en werd het in 1887 verkocht en voortgezet als Seret en Barneveld en vanaf 1889 als W. Barneveld en Co. In 1893 is het bedrijf alsnog geliquideerd.

- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

De eerste gietijzeren vuurtorens werden opgebouwd uit platte segmenten, waardoor de torens hoekig van vorm werden. Voor platte segmenten was het makkelijker om houten gietmallen te maken dan voor gebogen segmenten. Het duurde dus even voordat men de giettechniek voor ronde vuurtorens in de vingers had. De eerste ronde gietijzeren vuurtoren, het lage licht van Westkapelle, is in de periode 1875-1876 gebouwd. De torens van IJmuiden kwamen hier vlak na. Andere ronde gietijzeren vuurtorens in ons land zijn die van Ameland (1881), het hoge licht van Hoek van Holland (1893-1894) en het lage licht van Hoek van Holland (1900).

De schacht van de ronde gietijzeren torens bestaat uit twee concentrische cilinders die door vloerdelen met elkaar zijn verbonden. Dit geeft de torens een grote stevigheid.

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De toren op het Vuurboetsduin werd in 1909 voorzien van de oorspronkelijke optiek van de buitentoren van IJmuiden: een vaste optiek van de eerste grootte, gefabriceerd door Chance Brothers uit Birmingham. De lichtbron was een petroleumgloeilicht. Op 1 oktober 1909 werd het vaste, witte licht, met een rode sector voor het eerst ontstoken. In 1911 werd het petroleumgloeilicht vervangen door een pharolinegloeilicht. De lichtsterkte nam daardoor toe van 4.500 kaars naar 30.000 kaars.

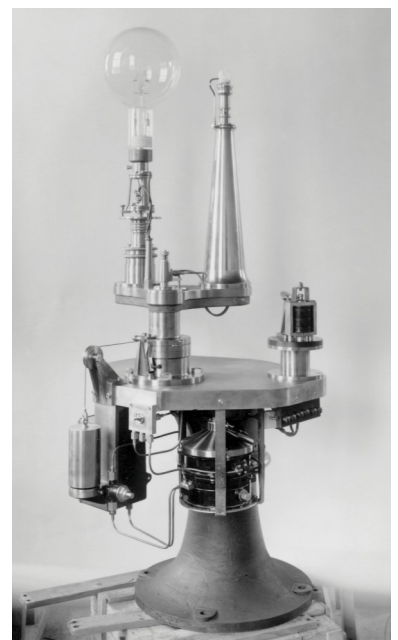
In 1918 kreeg Vlieland als laatste gemeente in Nederland elektriciteit, geleverd door een eigen gemeentelijk elektriciteitsbedrijf. In 1920 profiteerde ook de vuurtoren daarvan, toen hij werd aangesloten op het net. Een Brandarislamp van 3.000 watt (110 volt)



Het interieur van de vuurtoren in 1976.



De kuip en het voetstuk van de optiek in 1976.



De lampenwisselaar in 1920, met Brandarislamp en gloeilicht als reserve.

deed voortaan dienst als lichtbron. De lichtsterkte nam daardoor toe tot 150.000 kaars. Het pharolinegloeilicht bleef als reserve dienst doen.

In 1934 veranderde het karakter van het licht van vast in 'isofase': het licht ging in perioden van een acht seconden steeds even lang aan als uit, dus vier seconde licht en vier seconde duister. Op lichtenlijsten werd dat genoteerd als IsoWR8s, waarbij de W betrekking heeft op het witte licht en de R op een rode sector. Dit lichtkarakter werd verkregen door simpelweg de stroom in en uit te schakelen met een klokmechanisme. Bovendien werd een Brandarislamp geplaatst met een vermogen van 'slechts' 2.000 watt (220 volt). Bij elkaar leverde dit een grote besparing op in het stroomverbruik. De lichtsterkte werd wel minder maar de zichtbaarheid was blijkbaar nog steeds voldoende voor ondersteuning van de navigatie. In 1939 werd het lichtkarakter opnieuw gewijzigd, toen naar IsoWR4s: twee seconde licht, twee seconde duister. Dat ritme heeft het licht nu nog steeds.

In 1977 werd de vuurtoren voorzien van een nieuwe lampenwisselaar met daarop drie kwikjodidelampen van 2.200 watt en twee halogeenlampjes als reserve. Het lichtkarakter werd voortaan bepaald door een draaiend scherm rond constant brandende lampen. De rode sector en de in 1952 toegevoegde groene sector werden verwijderd.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

De gietijzeren toren zelf is nog grotendeels authentiek, maar het lichthuis is in 1986 vervangen. Het nieuwe lichthuis werd vervaardigd door aannemer E. Blok in Nieuwerk aan den IJssel. Het werd per schip naar Vlieland gebracht. Ook de binnenbeplating van de kuip werd toen vervangen en het vloerrooster om de optiek werd aangepast. Oorspronkelijk waren de poten van de in 1929 gebouwde uitkijkpost van hout. Toen een specht daarin gaten begon te kloppen bleken deze van binnen geheel verrot. In 1962 werden daarom het houten onderstel en de balustrade vervangen door een stalen constructie, vervaardigd door de firma De Bruin te Enkhuizen. Het geheel werd geplaatst door de lokale aannemer Van der Zee. Het houten uitkijklokaal bleef behouden. Aanvankelijk was het een ranke stalen constructie op hoge poten maar omstreeks 1980 werd de onderbouw verstevigd met schoren en dwarsliggers. Toen is ook de fraaie gietijzeren balustrade van de omloop van de vuurtoren vervangen door een stalen hekwerk met verticale spijlen. Een aantal jaren geleden is er bovendien nog een brandtrap gebouwd vanaf de balustrade van de uitkijkpost naar de begane grond. Al met al is er nu een omvangrijke ijzeren constructie tegen het kleine vuurtorentje aangebouwd, wat het aanzien behoorlijk heeft veranderd.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

Op 18 januari 1886 werd aan aannemer J. Posthumus uit Harlingen de opdracht gegund voor de bouw van een nieuwe lichtwachterswoning op het Vuurboetsduin. In het bestek wordt ook melding gemaakt van het afbreken van de oude woning. Daarover is niets bekend. Mogelijk was er bij de bouw van de stenen vuurtoren ook gelijk een lichtwachterswoning gebouwd op het Vuurboetsduin.

Al snel werd opdracht gegeven voor de bouw van een tweede woning tegen de in aanbouw zijnde woning aan. Deze woning was identiek aan de eerste maar in spiegelbeeld uitgevoerd.

Op 7 september 1944 raasde er een zware storm over het eiland en raakte de lichtwachterswoningen zwaar beschadigd. Als gevolg hiervan lekte het hevig in beide woningen. Na de oorlog bleken de woningen totaal vervuild en verwaarloosd te zijn en niet meer bewoonbaar. De woningen werden snel hersteld.

In juni 1976 verhuisde de laatste vuurtorenwachter naar het dorp. Vanaf 1 maart 1978 werd de vuurtoren niet meer bemand. In 1982 werden de voormalige lichtwachterswoningen vergroot waardoor het oorspronkelijke uiterlijk veranderde. Toch is een deel van de oude woningen nog te herkennen en ze stralen nog enigszins de sfeer van vroeger uit. Nu wonen er medewerkers van Staatsbosbeheer.

Het oude lichthuis van de vuurtoren werd in 1986 verkocht aan een particulier uit Hendrik-Ido-Ambacht die het in zijn tuin als theehuisje in gebruik nam. In 2013 wilde de



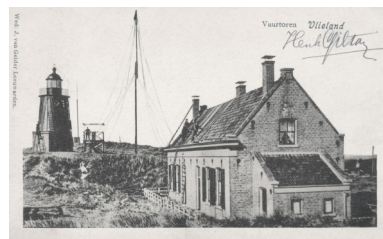
De huidige lampenwisselaar en draaiend scherm.



Het uitkijklokaal met houten poten in de jaren vijftig.



Het uitkijklokaal met ranke stalen poten in 1976.



De stenen vuurtoren en de lichtwachterswoningen omstreeks 1900.



Vuurtoren en woningen in 2015.

eigenaar er vanaf en zette het te koop op Marktplaats. Harry Jurjens, ondernemer en eigenaar van midgetgolfbaan Eldorado op Vlieland deed en bod en werd na gunning de nieuwe eigenaar. De bedoeling was om het lichthuis op de midgetgolfbaan in gebruik te nemen als kiosk, met toiletten en een horecafunctie. Bovenin zou een expositie moeten komen over de historie van de vuurtoren.

Stoomsleepboot Adelaar (bouwjaar 1925) uit Beverwijk bracht de 2500 kilo wegende vuurtorenkoepel weer terug naar Vlieland. Het lichthuis heeft vervolgens een paar jaar in vervallen toestand op de midgetgolfbaan gestaan voordat het 'horecaplan' werd gerealiseerd. Inmiddels is het een mooi kioskje en is de naam van de midgetgolfbaan veranderd in 'De Oude Vuurtoren'.

Aan de voet van het onderstel van het uitkijklokaal bevindt zich nog steeds de stenen zuil die luitenant-generaal Baron C.R.T. Krayenhoff in 1807 liet plaatsen bij de vuurbaak, om van daaraf zijn driehoeksmetingen te verrichten. De houten opengewerkte constructie met verhoogde vloer die om de zuil heen was gebouwd heeft lang stand gehouden. Deze constructie werd pas in 1929 verwijderd, toen er een uitkijklokaal op houten poten werd gebouwd naast de vuurtoren.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*
De vuurtoren is weliswaar klein maar door zijn positie op het hoogste duin en zijn rode kleur is het een zeer beeldbepalend element van het eiland en het dorp Oost-Vlieland in het bijzonder.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*
Rijksmonument sinds 1980, nr. 35880.

- *Eigenaar en beheerder:*
Rijkswaterstaat.

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*
De vuurtoren is nog steeds van belang als verkenningsschicht.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*
In 1991 leidden lokale initiatieven ertoe dat de vuurtoren opengesteld werd voor publiek. Germ Veenstra is sindsdien gastheer op de toren. Tijdens vaste openingstijden ontvangt hij toeristen en eilanders in het uitkijklokaal en biedt diverse souvenirs te koop aan. De toren is het drukst bezochte toeristische object op het eiland. In verband met veiligheidseisen is in 2019 een kooiconstructie aangebracht rondom de balustrade van de uitkijkpost en de omloop van de vuurtoren. Eerder was er al een brandtrap aangebracht.

- *Binding met de lokale bevolking:*
De lokale bevolking is erg gesteld op haar vuurtoren. Als het licht zou worden gedoofd zou de bevolking beslist in opstand komen. Een afbeelding van de vuurtoren is op veel producten en reclamemateriaal te zien. De jaarlijkse Vuurtorenloop is inmiddels een begrip. Dit evenement kent twee onderdelen: een ontspannende wandeltocht en een uitdagende hardloophwedstrijd. De vuurtoren is uiteraard opgenomen in het parcours.

- *Onderhoudstoestand:*
Van september 2018 tot juli 2019 heeft de vuurtoren in de steigers gestaan voor een grote onderhoudsbeurt. Door problemen met Chroom-6 houdende verf duurde het langer dan gepland. De toren heeft nu weer een frisrode kleur.

- *Bedreigingen:*
Geen.



De stoomsleepboot Adelaar brengt in 2013 het lichthuis terug naar Vlieland.



Het tot kiosk omgebouwde lichthuis op midgetgolfbaan 'De Oude Vuurtoren'.



'Door zijn hoge positie is het kleine vuurtorentje een beeldbepalend element.'



De frisgeverfde vuurtoren in 2020.



Vuurtoren, uitkijklokaal en brandtrap.